

Az űr a legvégső határ: nemzetközi szervezetek felelőssége a világűrben végzett tevékenységeikért*

KIS KELEMEN Bence

egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
alkalmazott ügyvéd, Környei Mátyás Ügyvédi Iroda

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A világűrben végzett emberi tevékenység szinte kizárólagos letéteményesei – a technológia elérhetővé válásától a közelmúltig – az államok voltak.¹ Manapság azonban ilyen kizárólagosságról nem beszélhetünk, hiszen egyfelől a magánszektor rendkívüli sikereket ér el az űr kereskedelmi célú felhasználása terén,² másfelől – és e fejezet szempontjából ennek lesz nagyobb jelentősége – nemzetközi (kormányközi) szervezetek is számottevő űrbéli jelenléttel rendelkeznek. Ez utóbbi állítás alátámasztásaképpen utalhatunk az olyan klasszikus nemzetközi szervezetekre, mint az 1962-ben létrehozott, és azóta már privatizált Nemzetközi Műholdas Távközlési Szervezetre, vagy az 1975-ben létrehozott, és azóta is klasszikus nemzetközi szervezetként működő Európai Űrügynökségre is.³ Emellett léteznek olyan nemzetközi szervezetek is, akik csak a közelmúltban kezdtek figyelemre méltó űrtevékenységbe, ilyen például az Európai Unió, amely a Lisszaboni Szerződés óta saját űrpolitikát alakít ki, illetve a

* A tanulmány az FK 134930. sz. OTKA-projekt keretében készült. Az FK-134930. sz. számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a fiatal kutatói kiválósági pályázati program (FK_20) finanszírozásában valósult meg.

¹ Gál Gyula 1964-es monográfiájában például úgy fogalmaz: [a] világűrtevékenységet mindmáig államok folytatják, l. Gál Gyula: Világűrjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1964. 250. o.

² Ennek a kérdésnek az illusztrálására elegendő utalni a SpaceX amerikai vállalatra, amely 2012-ben az első olyan magánvállalat volt, amely utánpótlást szállított a Nemzetközi Űrállomásra, továbbá 2020-ban elsőként juttatott saját maga által tervezett és épített űrjármű segítségével embereket a világűrbe, l. Edl András: A világűr-politika fejlődése és irányai. In: Világűrjog (szerk. Bartóki-Gönczy Balázs – Sulyok Gábor). Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2022. 73-74. o.

³ Ganczer Mónika: Nemzetközi intézményrendszer. In: Világűrjog (szerk. Bartóki-Gönczy Balázs – Sulyok Gábor). Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2022. 121-124. o.

szerződés azt is lehetővé teszi, hogy a tagállami jogok harmonizációjának kizárásával egy európai űrprogramot is megvalósítson.⁴ Ennek keretében valósult meg a Galileo műholdas navigációs és helymeghatározó rendszer, amely 2023 januárjában kezdte meg nagy pontosságú szolgáltatását.⁵

A világűrtevékenységet végző nemzetközi szervezetek létezése és fajsúlyossá válása a dolog természetéből adódóan felveti azt a kérdést, hogy miként érvényesül a nemzetközi szervezetek felelősségére vonatkozó nemzetközi jogi joganyag ezen a speciális területen. Vajon a Nemzetközi Jogi Bizottság kodifikációs és jogfejlesztő tevékenysége folytán létrejött, a nemzetközi szervezetek felelősségéről szóló 2011. évi végleges tervezet (a továbbiakban: ARIO),⁶ mint általános nemzetközi jogi normák gyűjteménye, vagy pedig a világűrjog szerződéses vagy esetleg azóta szokásjogi erővel felruházott sajátos szabályai szerint szükséges megítélni ezt a kérdést? E fejezetben elsődlegesen erre a kérdésre keresem a választ, mégpedig először összevetve a világűrjog nemzetközi szervezetekre is irányadó szabályait – elsődlegesen az államok által megkötött nemzetközi szerződések tükrében – az ARIO általános szabályaival, annak megállapítása céljából, hogy tekinthető-e *lex specialis* szabályozásnak a világűrjog állam- és nemzetközi szervezet felelősségi modellje, amelyre álláspontom szerint pozitív választ kell adni (2. pont). Ezt követően egy olyan speciális kérdéssel foglalkozom, hogy fennállhat-e megosztott felelősség az űrtevékenységet végző nemzetközi szervezet és államok között, különös figyelmet szentelve annak, hogy a tagállamoktól eltérő államokkal is fennállhat-e megosztott felelősség nemzetközi szervezetek esetében, ezúttal is megerősítő álláspontot felvéve (3. pont). A fejezet végén röviden összefoglalom megállapításaimat és következtetéseket vonok le a nemzetközi szervezetek világűrben végzett tevékenysége kapcsán felmerülő felelősség kérdéséről (4. pont).

---

⁴ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSz.). 189. cikk (1)-(2) bek. Az EU azóta létrehozta az Európai Űrprogramügynökséget, az Európai GNSS Ügynökség jogutódjaként, illetve az Unió űrprogramja keretében jelentős együttműködés alakult ki az Európai Unió és az Európai Űrügynökség között, amely számos hatáskörrel rendelkezik az űrprogram megvalósítása kapcsán, l. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/696 rendelete (2021. április 28.) az uniós űrprogram és az Európai Unió Űrprogramügynökségének a létrehozásáról, valamint a 912/2010/EU, az 1285/2013/EU és a 377/2014/EU rendelet és az 541/2014/EU határozat hatályon kívül helyezéséről 1. cikk és 30. cikk.

⁵ Galileo High Accuracy Service goes live! <https://www.euspa.europa.eu/newsroom/news/galileo-high-accuracy-service-now-operational> (2023.01.30.).

⁶ 66/100. Responsibility of international organizations. Adopted on 9 December 2011. A/RES/66/100 (a továbbiakban: ARIO). A határozatot az ENSZ Közgyűlése az államok figyelmébe ajánlotta, azonban nemzetközi szerződés nem született belőle, hasonlóan az államok felelősségéről szóló, 10 évvel korábban született végleges tervezethez, l. Pánovics Attila: A nemzetközi pénzügyi intézmények felelőssége az emberi jogok megsértéséért. *Acta Humana* 2022. 3. sz. 126. o.

2. ŪR(KÁR)FELELŐSSÉG – *LEX SPECIALIS*?

Az ARIO, nagyttestvéréhez, a szintén a Nemzetközi Jogi Bizottság által készített államfelelősségről szóló 2001. évi végleges tervezethez (a továbbiakban: ARSIWA) hasonlóan⁷ úgy rendelkezik, hogy a dokumentumban található szabályokat nem kell alkalmazni akkor, ha a felelősség kérdését a nemzetközi jog speciális szabálya rendezi.⁸ Ezt az elvet nevezzük *lex specialis*-nak. Az ARSIWA kommentárja *expressis verbis* kiemeli, hogy az ūrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló 1972. évi egyezmény (a továbbiakban: Kárfelelősségi egyezmény)⁹ egyetemleges felelősséget előíró szabálya egyértelműen *lex specialis*, és a világűrben végzett jogszerű tevékenységért való ún. helytállási felelősséggel¹⁰ foglalkozik, semmint államfelelősséggel.¹¹ Ez utóbbi elhatárolási kérdésre még visszatérek. Az ARIO kommentárja ezzel szemben világűrjogi kérdésekkel nem foglalkozik.

Mindez természetesen elegendő táptalajt jelentett egy olyan szakirodalmi vitának, amely alapján egyesek különösebb vizsgálódás nélkül elfogadják a világűrjogot a nemzetközi szervezetek felelőssége tekintetében is *lex specialis*-nak,¹² mások viszont ezzel ellentétes álláspontra helyezkedtek.¹³ A kérdés eldöntéséhez természetesen össze kell hasonlítani a világűrjog és az ARIO felelősségi szabályait, ezáltal állapítható meg, hogy valóban sajátos felelősségi konstrukció érvényesül-e a nemzetközi jog szóban forgó területén.

⁷ 56/83. Responsibility of States for internationally wrongful acts. Adopted on 12 December 2001. A/RES/56/83 (a továbbiakban: ARSIWA). 55. cikk.

⁸ ARIO 64. cikk. Az ARO szerint ilyen speciális szabályt például a nemzetközi szervezet saját belső szabályai is tartalmazhatnak.

⁹ Az ūrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló, az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének XXVI. ülészakán 1971. november 29-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1973. évi 3. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Kárfelelősségi egyezmény).

¹⁰ A Kárfelelősségi egyezmény angol nyelvű változata e tekintetben az ún. „*liability*” koncepcióval dolgozik, amely nem azonos a „*responsibility*” konstrukciójával. E fejezetben „*liability*” alatt minden esetben a Kecskés Gábor által javasolt helytállási felelősség terminológiát használom, l. Kecskés Gábor: Az ūrtevékenység felelősségi jogi kérdései. In: Világűrjog (szerk. Bartóki-Gönczy Balázs – Sulyok Gábor). Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2022. 132-133. o.

¹¹ ARSIWA kommentár 125. o. (5) bek.

¹² Pablo Mendes de Leon és Hanneke van Traa például elsőként kiemelik, hogy az ūrjog *lex specialis* az ARSIWA-hoz képest, majd megállapítja, hogy az ARIO rendszere szemmel láthatóan eltér a világűrjog szabályaitól. Ebből álláspontom szerint ezt a következtetést lehet levonni, hogy a két szerző *lex specialis*-ként tekint nem csak a világűrjog és az államfelelősség, de a nemzetközi szervezetek felelősségének viszonyrendszerében is, l. Pablo Mendes de Leon – Hanneke van Traa: Space Law. In: The Practice of Shared Responsibility in International Law (szerk. André Nollkaemper – Ilias Plakokefalos). CUP, Cambridge 2017. 455. és 465-466. o.

¹³ Sienho Yee példának okéért úgy érvel, hogy a világűrjog szabályai azért nem lehetnek speciális szabályok, mert sokkal inkább ezeket kellene a nemzetközi szervezetek felelősségét rendező általános szabálynak tekinteni az ARIO-vel szemben, l. Sienho Yee: ‘Member Responsibility’ and the ILC Articles on the Responsibility of International Organizations: Some Observations. In: Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie (szerk. Maurizio Ragazzi). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague 2013. 335. o. Erre a kérdésre még részletesebben visszatérek a 3. pontban.

Tekintve, hogy a Nemzetközi Jogi Bizottság az ARIO-t a nemzetközi szervezetek felelősségét általánosan szabályozó dokumentumnak szánta, így elsőként célszerű ez alapján felvázolni e szervezetek nemzetközi felelősségi rendszerét. Az ARSIWA-hoz hasonlóan az ARIO is két konjunktív feltétel együttes fennállása esetén állapítja meg a felelősséget: a nemzetközi szervezet magatartásának – amely lehet tevékenység vagy mulasztás¹⁴ – egyfelől meg kell sértenie a szervezet valamely fennálló nemzetközi jogi kötelezettségét, másfelől pedig ennek betudhatónak kell lennie a szervezetnek.¹⁵ A nemzetközi szervezetek felelőssége tehát egy jogsértést és ennek a magatartásnak betudhatóságát¹⁶ feltételezi. A nemzetközi szervezet jogsértése természetesen bármilyen őt terhelő kötelezettségből, tehát nemzetközi szerződésből és a nemzetközi jog általános szabályából is eredhet.¹⁷ Kiemelendő, hogy akárcsak az államfelelősség esetén, a kár nem képezi a felelősség megállapításának alapját,¹⁸ hasonlóan a vétkességhez.¹⁹ Ami a magatartás betudhatóságát érinti, az ARIO az ARSIWA-tól látszólag eltérő szabályokat tartalmaz: egyrészt a szervezet szerveinek vagy ügynökeinek a magatartása betudható a nemzetközi szervezetnek, ha azok funkciójukat, feladatkörüket látják el a szervezetben (6. cikk), másrészt a nemzetközi szervezet rendelkezésére bocsátott állami szervek, valamint más nemzetközi szervezetek szerveinek vagy ügynökeinek magatartása szintén betudható lesz az első nemzetközi szervezetnek (7. cikk), végül pedig a nemzetközi szervezet által magáénak elismert magatartások is betudhatók a szervezetnek (9. cikk).²⁰

Az összehasonlítás szempontjából kiemelkedő jelentősége van még az ún. jogellenességet kizáró körülményeknek. Az ARIO az ARSIWA-val teljes mérték-

---

¹⁴ ARIO kommentár 53. o. (2) bek.

¹⁵ ARIO 4. cikk.

¹⁶ A magatartások betudhatósága (*attribution of conduct*) elhatárolandó a felelősség betudhatóságától (*attribution of responsibility*), l. *Kis Kelemen Bence – Mohay Ágoston – Pánovics Attila: A nemzetközi szervezetek felelőssége: koncepcionális és értelmezési kérdések*. In: *A nemzetközi jog, az uniós jog és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a 21. században. Tanulmányok Valki László tiszteletére* (szerk. Kajtár Gábor – Sonnevend Pál). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2021. 287. o. A két betudás közötti különbségtételről részletesen l. James D. Fry: *Attribution of Responsibility*. In: *Principles of Shared Responsibility in International Law. An appraisal of the State of the Art* (szerk. André Nollkaemper – Ilias Plakokefalos). CUP, Cambridge 2014. 102-107. o.

¹⁷ *Kis Kelemen – Mohay – Pánovics*: i. m. 289-290. o.

¹⁸ ARIO kommentár 53. o. (3) bek.

¹⁹ Bár ez a kérdés az ARIO kommentárjában nem kapott helyet, úgy vélem, hogy *mutatis mutandis* a nemzetközi szervezetek felelőssége esetében is alkalmazni kell, l. ARSIWA kommentár 36. o. (10) bek. A kommentár vétkesség alatt a jogsértés mögött meghúzódó mentális, pszichikai elemet feltételezi, például a sérelem okozásának szándékát. Ezt kiegészítve szerintem semmi sem zárja ki a magyar jogi terminológia kölcsönvételét és egyszerűen azt állítani, hogy nem feltétel, hogy a nemzetközi szervezet (vagy az állam) úgy járjon el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

²⁰ ARIO 7-9. cikkek. Vö. ARSIWA 4-11. cikkek. Az ARSIWA és az ARIO betudhatósági kérdéseinek összehasonlításához l. Bence *Kis Kelemen: Responsibility for Human Rights Violations of Private Military and Security Companies on EU Borders: A Case Study of the Contracts of the European Asylum Support Office*. In: *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC 4)*. EU 2020 – lessons from the past and solutions for the future (szerk. Dunja Duić – Tunjica Petrašević). Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek 2020. 155-180. o.

ben egyezően hat jogellenességet kizáró körülményt sorol fel. Ezek a hozzájárulás vagy beleegyezés, az önvédelem, az ellenintézkedés, a *vis major*, a végveszély, illetve a sürgősségi helyzet.²¹ E jogellenességet kizáró körülmények valójában azonos funkciót töltenek be a polgári jogi kártérítési jog kimentési okaival.²²

E rövid áttekintés után vizsgáljuk meg, hogy hogyan alakul a felelősség kérdése a világűrtevékenységre vonatkozó nemzetközi jogi szabályok tekintetében. A nemzetközi világűrjog elsősorban szerződéses forrásokból áll, amelyek közül öt nemzetközi szerződés érdemel kiemelt figyelmet: a Világűrszerződés, a Mentési egyezmény, a Kárfelelősségi egyezmény, a Lajstromozási egyezmény és a Hold-megállapodás.²³ Ezek közül témánk szempontjából a Világűrszerződés és a Kárfelelősségi egyezmény szabályai lesznek relevánsak, amelyek közül legalább a Világűrszerződés alapvető rendelkezései elérték a nemzetközi szokásjog szintjét is.²⁴ A témából adódóan azt is ki szükséges emelni, hogy természetesen a nemzetközi szervezeteket is kötik az általános nemzetközi jog és így a nemzetközi szokásjog szabályai is.²⁵

Az 1967-ben megkötött Világűrszerződés átfogóan szabályozza a világűr kutatását és felhasználását, beleértve a Holdat és más égitesteket. A szerződés egyik legjelentősebb rendelkezése, hogy a világűr *res communis omnium usus* státuszú területnek minősíti.²⁶ A nemzetközi szerződés kötelező hatályát 2022

²¹ ARIO 20-25. cikkek. ARSIWA 20-25. cikkek. A magyar kifejezések használatában a Bruhács János által lefektetett terminológiát követem, l. Bruhács János: Nemzetközi jog I. Általános rész. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2011. 199-202. o.

²² Tóth Norbert: Ismeretlen vizeken. Nemzetközi jogi felelősségi szabályok az uniós jogban? *Jogtudományi Közlöny* 2022. 10. sz. 386. o.

²³ Sulyok Gábor: Nemzetközi jogi szabályozás. In: Világűrjog (szerk. Bartóki-Gönczy Balázs – Sulyok Gábor). Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2022. 84-104. o.

²⁴ Ulrike M. Bohlmann: Article XIII. In: Cologne Commentary on Space Law (szerk. Stephan Hobe – Bernhard Schmidt-Tedd – Kai-Uwe Schrogl). BWV, Berlin 2017. 687. o. 12. bek. C.F. Amerasinghe: An Assessment of the ILC's Articles on the Responsibility of International Organizations. In: Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie (szerk. Maurizio Ragazzi). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague 2013. 75. o. A nemzetközi szokásjog megállapíthatóságának kérdésében érdemes óvatosan eljárni, tekintve egyfelől a szerződések viszonylagosan fiatal jellegét, valamint azt a tényt, hogy az Egyetül Államok példának okáért örökös ellenző státuszba helyezkedett a Hold-megállapodás rendelkezéseinek szokásjoggá alakulásával szemben, l. Sulyok: i. m. 106. o.

²⁵ Niels Blokker: International Organizations and Customary International Law. Is the International Law Commission Taking International Organizations Seriously? *International Organizations Law Review* 2017. 1. sz. 1-2. o. Kristina Daugirdas: How and Why International Law Binds International Organizations. *Harvard International Law Journal* 2016. 2. sz. 380. o. L. még a Nemzetközi Bíróság esetjogában: „[...] general or customary law rules and obligations which, by their very nature, must have equal force for all members of the international community, and cannot therefore be the subject of any right of unilateral exclusion exercisable at will by any one of them in its own favour.” *North Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1969*, p. 3. 63. bek. L. még „International organizations are subjects of international law and, as such, are bound by any obligations incumbent upon them under general rules of international law, under their constitutions or under international agreements to which they are parties.” *Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion, I. C.J. Reports 1980*, p. 73. 37. bek.

²⁶ A „Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket” című, Moszkvában, Londonban és Washingtonban 1967. janu-

januárjáig összesen 112 állam ismerte el, míg 23 állam csak aláírta a dokumentumot.²⁷ Bár a szerződés megkötését megelőzően a Szovjetek azt akarták, hogy csak államok legyenek jogosultak űrtevékenység végzésére,²⁸ a nemzetközi szervezetek már az első amerikai alapelv tervezetben megjelentek,²⁹ és végül két helyen is szerepelnek a Világűrszerződésben, mégpedig nemzetközi szervezet és nemzetközi kormányközi szervezet formában.³⁰ A fogalmi zavar elkerülése érdekében mindenképpen megjegyzendő, hogy a nemzetközi szervezet és a nemzetközi kormányközi szervezet közötti különbségtétel e körben nem indokolt, ugyanis a Világűrszerződés valamennyi rendelkezése csak nemzetközi kormányközi szervezetekre alkalmazandó,³¹ ez pedig egybevág az ARIO személyi hatályával is.³²

A Világűrszerződés VI. cikke kimondja, hogy

„[...] Ha nemzetközi szervezet folytat tevékenységet a világűrben, beleértve a Holdat és más égitesteket, akkor a nemzetközi szervezet és az e Szerződésben részes azon államok, amelyek az illető szervezet tagjai, a felelősséget e Szerződés rendelkezéseinek megtartásáért együttesen viselik.”

Ez tehát azt jelenti, hogy a Világűrszerződés rendelkezéseinek megsértéséért a nemzetközi szervezet és a szerződésben részes tagállamok mindketten felelősek lesznek.³³ E felelősség természetét tekintve egyetemleges (*joint and several responsibility*),³⁴ azaz az államok és a nemzetközi szervezet kifelé, a sértett állammal szemben közösen viselik a felelősséget, a felelősség megoszlási arányára azonban nem találunk szabályt. Konkrét norma hiányában azonban feltételezhető, hogy az követi a Kárfelelősségi egyezmény rendszerét, azaz a felek megállapodást köthetnek a pénzügyi kötelezettségek egymás közötti meg-

---

ár 27-én aláírt szerződés kihirdetéséről szóló 1967. évi 41. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Világűrszerződés). I-II. cikkek.

²⁷ Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2022. 2022. március 28. A/AC.105/C.2/2022/CRP.10* 10. o.

²⁸ Bruce A. Hurwitz: State Liability for Outer Space Activities in Accordance with the 1972 Convention on International Liability for Damage caused by Space Objects. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht – Boston – London 1992. 70. o.

²⁹ Gál: i. m. 251. o.

³⁰ Világűrszerződés VI. cikk és XIII. cikk.

³¹ Michael Gerhard: Article VI. In: Cologne Commentary on Space Law (szerk. Stephan Hobe – Bernhard Schmidt-Tedd – Kai-Uwe Schrogl). BWV, Berlin 2017. 429. o. 81. bek.

³² ARIO 1. cikk. Az ARIO szerint nemzetközi szervezetnek minősül „minden olyan szervezet, amelyet olyan szerződés vagy egyéb okmány hozott létre, amelyre a nemzetközi jog szabályai irányadók, és amelynek saját nemzetközi jogi jogalanyiséga van. Nemzetközeit szervezet tagjai nem csak államok, hanem egyéb entitások is lehetnek.” L. ARIO 2. cikk (a) pont. A fordításnál Kajtár Gábor fordítását követtem a „nemcsak” szó különírásától eltekintve, l. Kajtár Gábor: Betudás a Nemzetközi Jogban. A másodlagos normák szerepe a beruházásvédelemtől a humanitárius jogig. ORAC Kiadó, Budapest 2022. 267. o.

³³ Gerhard: i. m. 429-430. o. 82. bek.

³⁴ Bohlmann: i. m. 685-686. o. 10. bek.

osztásáról,³⁵ ennek hiányában pedig véleményem szerint indokolt az egymás közötti vétkelességi, vagy ha ez sem határozható meg, akkor az egyenlő mértékű kármegosztásra épülő felelősségi modell alkalmazása a Kárfelelősségi egyezmény IV. cikk 2. bekezdésének mintájára.

Könnyen belátható, hogy e rendelkezés nem összeegyeztethető az ARIO-val, amely az általa meghatározott szűkkörű kivételektől eltekintve kizárja a tagállamok felelősségét a nemzetközi szervezet jogellenes magatartásaiért.³⁶ Így míg a Világűrszerződés kivételt nem engedő módon egyetemleges felelősséget keletkeztet a tagállamok és a nemzetközi szervezet között, addig az ARIO a nemzetközi szervezet főszabály szerinti kizárólagos felelősségét állapítja meg.

A Világűrszerződés a fentiek mellett azt is kimondja, hogy

„E Szerződés rendelkezései vonatkoznak a Szerződésben részes államoknak a világűr, így a Hold és más égitestek kutatásában, és felhasználásában végzett tevékenységére, akár a Szerződésben részes valamely állam egyedül, akár más államokkal közösen folytatja az ilyen tevékenységet, beleértve azokat az eseteket is, amikor azokat nemzetközi kormányközi szervezetek keretében folytatják.

A nemzetközi kormányközi szervezetek által a világűr, így a Hold és más égitestek kutatásában és felhasználásában folytatott tevékenységgel kapcsolatban felmerülő minden gyakorlati kérdést a Szerződésben részes államok oldanak meg, és pedig vagy a megfelelő nemzetközi szervezettel karöltve, vagy az illető nemzetközi szervezet egy vagy több olyan tagállamával, amely e Szerződésben részes.”³⁷

A szerződéshez fűzött kommentár kiemeli, hogy a rendelkezés azért született, hogy az államok ne legyenek képesek kibújni ürtevékenységükért viselt felelősségük alól nemzetközi szervezetek segítségével.³⁸ E rendelkezés tehát végső soron a szerződésben egyébként nem részes nemzetközi szervezetek részére is kötelezővé teszi a világűrjog legalapvetőbb, szerződésben rögzített szabályainak alkalmazását. Meg kell azonban jegyezni azt, hogy a Világűrszerződés nem is teszi lehetővé, hogy egy nemzetközi szervezet csatlakozzon a megállapodáshoz, ahogy azt sem, hogy ezek egyoldalúan kinyilvánítsák a szerződések elfogadását, hasonlóan a későbbi világűrhez kapcsolódó univerzális nemzetközi szerződésekhez.

A Világűrszerződés rendelkezéseinek áttekintése után célszerűnek mutatkozik a Kárfelelősségi egyezmény alaposabb vizsgálata is, ehhez azonban szükséges néhány előzetes kérdés tisztázása, mégpedig a helytállási és a nemzetközi felelősség elhatárolása.

³⁵ Kárfelelősségi egyezmény VI. cikk.

³⁶ ARIO kommentár 81. o. (1) bek.

³⁷ Világűrszerződés XIII. cikk.

³⁸ *Bohlmann*: i. m. 679. o. 1. bek.

Bár a Kárfelelősségi egyezmény magyar nyelvű változata nem tesz különbséget a két felelősségi formáció között, azonban mindenképpen fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a szerződés a „*liable*” tehát helyesebben „helytállni köteles” kifejezést használja,³⁹ szemben az ARIO-val, ami „*international responsibility*” azaz „nemzetközi felelősség” kifejezéssel operál.⁴⁰ E két fogalom azonban egymással korántsem azonos, ahogy arra a Nemzetközi Jogi Bizottság már az ARSIWA kommentárjában rámutatott,⁴¹ amelyet később következetesen az ARIO kommentárjában is megerősített.⁴² Ennek alapján a helytállási felelősség alatt a nemzetközi jog által nem tiltott magatartással okozott károkért viselt felelősséget szükséges érteni.⁴³ Ezzel szemben, ahogy azt fentebb már megállapítottam, nemzetközi felelősség alatt az államnak vagy nemzetközi szervezetnek betudható, előbbiek nemzetközi jogi kötelezettségeit sértő magatartását tekintjük.⁴⁴ Ezt a különbségtételt mind a hazai,⁴⁵ mind a nemzetközi szakirodalomban hangsúlyozzák. Nikolaos Voulgaris példának okáért azt is kiemeli, hogy a helytállási felelősség szabályai a nemzetközi jog primer szabályai közé tartoznak, míg a felelősségi szabályok szekunder normáknak minősülnek.⁴⁶ Nem felejthető el azonban az sem, hogy – ahogy Sienho Yee hangsúlyozza – a nemzetközi felelősség és a helytállási felelősség közötti különbségtétel újabb keletű, mint az 1972-es Kárfelelősségi egyezmény, így érvelhetünk úgy is, hogy a szerződésben szereplő helytállási felelősség mind a napjaink értelmezése szerinti, jogszerű magatartásból eredő károkozásért viselt helytállási felelősségre, mind pedig az ARSIWA és ARIO szerinti nemzetközi felelősségre kiterjed.⁴⁷ Véleményem szerint ez utóbbi a kérdés helyes értelmezése, amelyet a szerződés rendelkezéseinek áttekintése is alátámaszt, így indokolt a szerződés egy fokkal részletesebb vizsgálata, hogy megállapítsuk, hogy mi jelenti az átfedést a Kárfelelősségi egyezményben szabályozott helytállási felelősség és az ARIO szerinti nemzetközi felelősség között.

A Kárfelelősségi egyezmény alapvetően háromféle kárfelelősségi rezsimet hoz létre. Egyfelől beszélhetünk egy abszolút, de kimentést engedő vagy szigorú (*strict*) felelősségről, amelyet a szerződés „teljes mértékben felelős” formulával vezet be.⁴⁸ Ez a felelősségi forma akkor alkalmazandó, ha űrobjektumban, a Föld

---

³⁹ L. pl. Kárfelelősségi egyezmény II. cikk és III. cikk.

⁴⁰ L. pl. ARIO 1. cikk 1. bek.

⁴¹ ARSIWA kommentár 125. o. (5) bek.

⁴² ARIO kommentár 48. o. (5) bek.

⁴³ Uo.

⁴⁴ ARSIWA 2. cikk és ARIO 4. cikk.

⁴⁵ *Kecskés*: i. m. 132-133. o.

⁴⁶ Nikolaos *Voulgaris*: Allocating International Responsibility Between Member States and International Organisations. Hart, Oxford – London – New York – New Delhi – Sydney 2019. 66-67. o.

⁴⁷ *Yee*: i. m. 334. o.

⁴⁸ Kárfelelősségi egyezmény II. cikk. *Kecskés*: i. m. 140. o. Kristen *Schmalenbach*: Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects. In: Corporate Liability for Transboundary Environmental Harm. An International and Transnational Perspective (szerk. Peter Gailhofer – David

felszínén, vagy repülésben lévő légitárműben történik károkozás.⁴⁹ Ebben az esetben kimentésre akkor van lehetőség, ha a felbocsátó állam vagy nemzetközi szervezet bizonyítja, hogy

„a kár egészben, vagy részben az igényt támasztó állam, vagy az általa képviselt jogi vagy természetes személyek súlyos gondatlanságától, vagy károkozási szándékkal elkövetett cselekménye, vagy mulasztása folytán keletkezett.”⁵⁰

Másfelől létezik egy vétkességen alapuló felelősségi forma is,⁵¹ amely a szerződés szerint akkor alkalmazható, ha egy felbocsátó állam űrobjektumában, vagy az ebben tartózkodó személyekben, illetve javakban máshol, mint a Föld felszínén keletkezik kár. A felelősség azért vétkességen alapuló, mert ebben az esetben a károsultnak kell bizonyítania azt, hogy a károkozó állam a kárt saját hibájából, vagy olyan személy hibájából okozta, akiért egyébként felelősséggel tartozott.⁵²

Végül, de nem utolsósorban említést kell tenni a harmadik, egyben utolsó felelősségi alakzatról, amelyet abszolút, kimentést nem engedő felelősségként jellemezhetünk.⁵³ A Kárfelelősségi egyezmény erről a kérdéstről az alábbiak szerint rendelkezik:

„Semmiképpen sem mentesül a felbocsátó állam, ha a kár a nemzetközi joggal és különösképpen az Egyesült Nemzetek Alapokmányával, illetőleg a világűr - beleértve a Holdat és más égitesteket - kutatása és felhasználása terén az államok tevékenységét szabályozó elvekről szóló szerződés rendelkezéseivel össze nem egyeztethető tevékenységből ered.”⁵⁴

E rendelkezés az átdolgozott magyar tervezetből származik,⁵⁵ jelentősége pedig abban áll, hogy a kötelezettség forrására tekintet nélkül nem biztosít ki-

---

Krebs – Alexander Proelss – Kristen Schmalenbach – Roda Verheyen) Springer, Cham 2023. 528. o. Megjegyzendő, hogy a szerző csak két felelősségi rezsím között tesz különbséget, és az abszolút felelősség mellett használja a szigorú felelősség kifejezést is. Bruce A. Hurwitz viszont a szigorú felelősséget csak a kimentést nem engedő felelősségi formák esetén alkalmazza, l. *Hurwitz*: i. m. 42. o. Kiemelést érdemel az is, hogy a magyar szakirodalomban a felelősségi forma más elnevezése ismeretes. Bruhács János például ezt a felelősségi formát objektív felelősségként írta le, l. *Bruhács János: Nemzetközi jog II. Különös rész. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2011. 130. o.* Bruhács abszolút felelősségként a jogellenes ürtevékenységgel okozott kárfelelősségi rezsímet jellemzi, l. uo.

⁴⁹ Kárfelelősségi egyezmény II. cikk.

⁵⁰ Kárfelelősségi egyezmény VI. cikk 1. bek.

⁵¹ *Kecskés*: i. m. 140. o. *Schmalenbach*: i. m. 528. o.

⁵² Kárfelelősségi egyezmény III. cikk. *Schmalenbach*: i. m. 530. Kiemelendő ugyanakkor az is, hogy a szerződésben szereplő „akiért egyébként felelősséggel tartozik” fordulat értelmezése kérdéses. Elképzelhető ugyanis az, hogy a felelősségre utalás az általános felelősségi szabályok, tehát az ARSIWA és az ARIO kapcsán állapítandók meg, de az is, hogy itt a világűrjog *lex specialis* szabályait kell alkalmazni. A szerző szerint az utóbbi a helyes értelmezés, l. uo. 529. o.

⁵³ *Kecskés*: i. m. 140. o.

⁵⁴ Kárfelelősségi egyezmény VI. cikk. 2. bek.

⁵⁵ Hungary: revised draft Convention concerning Liability for Damage caused by the Launching of Objects into Outer Space. (A/AC.105/C.2./L.10/Rev.1) Article V.

mentési lehetőséget akkor, ha a károkozás a károkozó állam, vagy nemzetközi szervezet nemzetközi jogi kötelezettségeinek megszegéséből ered.⁵⁶ A rendelkezés azonban felvet némi értelmezési kérdést, ugyanis nem egyértelmű, hogy a jogellenes ürtevékenységgel okozott kárfelelősség kizárólag az abszolút felelősségi rezsim szerinti, tehát a Föld felszínén, vagy repülésben lévő légitársaságokban okozott károk esetében állapítható meg, vagy a vétkekéségen alapuló felelősség, azaz űrobjektumok egymás közötti, a Föld felszínén kívüli károkozások esetében is érvényesül. A Kárfelelősségi egyezmény nyelvtani és logikai értelmezéséből, ti. a „semmiképpen sem *mentesül*” a felelősség alól,⁵⁷ és „[a] 2. bekezdés rendelkezéseinek fenntartásával, a felbocsátó állam abban a mértékben *mentesül a teljes felelősség alól*,”⁵⁸ formulák használata a szerződésben arra utal, hogy a jogellenes ürtevékenység esetén történő mentesülést kizáró szabály csak az abszolút felelősség esetén érvényesül. Vélhetően ezt az érvelés fogadja el Kecskés Gábor és Kristen Schmalenbach is.⁵⁹ Ezzel szemben Bruhács János valamennyi jogellenes ürtevékenység esetén alkalmazhatónak tartja a kimentést kizáró (az ő szóhasználata szerint abszolút) felelősségi alakzatot.⁶⁰ Bruce A. Hurwitz 1992-es monográfiájában pedig látszólag teljes következtetlenséget találunk. Míg a szerző érvelését úgy vezeti fel, hogy „[...] a Kárfelelősségi egyezmény megtagadja a kimentést [...]”⁶¹ a jogellenes ürtevékenység esetében, addig az általa hozott példa már másra enged következtetni. Hurwitz úgy illusztrálja a szabályt, hogy amennyiben a Szovjetunió (ma Oroszországi Föderáció) nukleáris fegyverrel felszerelt űrobjektumot juttatna a világűrbe, azzal egyértelműen megsértené a Világűrszerződés IV. cikkét. Ha ennek hatására az Egyesült Államok a kérdéses űrobjektumot irányíthatatlanná tenné és ez ebből adódóan kárt okozna az Egyesült Államoknak, állampolgárainak vagy állandó lakosainak, azért a Szovjetunió felelne, függetlenül attól, hogy a kárt az Egyesült Államok közreható magatartása idézte elő.⁶² Hurwitz tehát látszólag nem tesz különbséget aközött, hogy a kár hol keletkezik, így pedig mindkét helyzetben alkalmazhatónak tekinti ezt az abszolút, kimentést nem engedő felelősségi konstrukciót. Tekintve, hogy a Kárfelelősségi egyezmény alkalmazása mindeddig nem rendelkezik állami gyakorlattal, így a kérdés kétséget kizáróan nem dönthető el, a magam részéről azonban ilyen helyzetekben a megszorító⁶³ értelmezést tartom helyesnek.

---

⁵⁶ Hurwitz: i. m. 42. o.

⁵⁷ Kárfelelősségi egyezmény VI. cikk. 2. bek.

⁵⁸ Kárfelelősségi egyezmény VI. cikk. 1. bek.

⁵⁹ Kecskés: i. m. 141. o. Schmalenbach: i. m. 530. o.

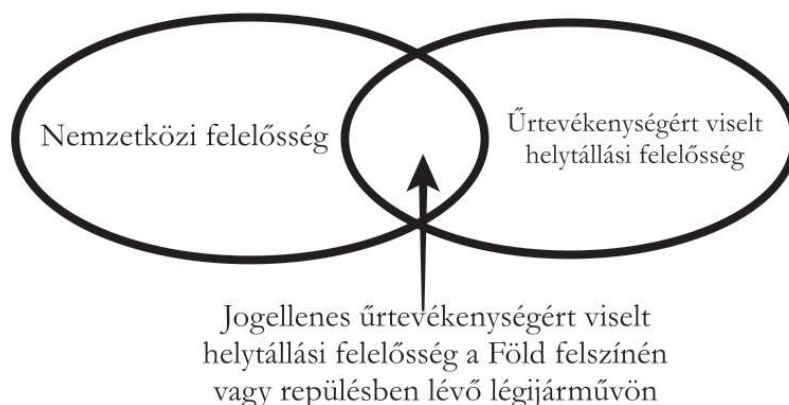
⁶⁰ Bruhács: Nemzetközi jog II... 130. o.

⁶¹ Hurwitz: i. m. 42. o.

⁶² Uo. 42-43. o.

⁶³ „A szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni.” L. a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről szóló 1987. évi 12. törvényerejű rendelet 31. cikk 1. bek. Bruhács: Nemzetközi jog I... 113. o.

A nemzetközi szervezetek felelősségének, azon belül is egy *lex specialis* ürtevékenységért viselt felelősségi rezsim megállapításánál ezeknek a kérdéseknek komoly jelentősége van. Először is emlékeztetni kell arra, hogy az ARIO alapján a nemzetközi szervezet felelőssége akkor állapítható meg, ha az egyfelől jogellenes, másfelől pedig betudható az adott nemzetközi szervezetnek. Ezzel szemben a Kárfelelősségi egyezmény mind az abszolút és kimentést engedő, mind pedig a vétkességi alapú megközelítés esetén jogszerű magatartásokért viselt helytállási felelősséget állapít meg. Ez alól egyetlen kivétel létezik, ez pedig a Föld felszínén vagy repülésben lévő légi járműben okozott, jogellenes ürtevékenységgel okozott károk köre, amelyért a felbocsátó állam és nemzetközi szervezet teljes felelősséggel tartozik. Mindez tehát azt jelenti, hogy a nemzetközi felelősség – és ez nemcsak a nemzetközi szervezetek, hanem az államok esetében is irányadó – és az ürtevékenységgel okozott károkozásért viselt helytállási felelősség tárgyi hatályát tekintve két különálló, ámbar egymást metsző kategória, amelyet az alábbi ábra szemléltet:

1. sz. ábra.

*A nemzetközi felelősség és az űrtevékenységért viselt helytállási felelősség viszonya*⁶⁴

Ennek alapján a későbbiekben az ARIO és az ürtevékenységgel okozott károkozásért viselt helytállási felelősség metszéspontjában álló, a Föld felszínén vagy repülésben lévő légi járműben jogellenes okozott károk miatti nemzetközi és egyben helytállási felelősség szabályait hasonlítom össze, abból a célból, hogy megállapítsam, hogy a helytállási felelősség eltér-e, tehát *lex specialis*nek minősül-e az ARIO szabályaihoz képest.

Az előkérdések tárgyalását követően rátérek a Kárfelelősségi egyezmény státuszára, valamint főbb rendelkezéseire. A szerződés a Világűrszerződéshez hasonlóan nagy számú részes féllel, 2022. január 1. napi adatok alapján szám szerint 98 részes állammal rendelkezik, amely kiegészül 19 aláíró állammal és négy olyan nemzetközi szervezettel, amelyek elfogadták a szerződésből eredő

⁶⁴ Saját szerkesztés.

jogokat és kötelezettségeket.⁶⁵ Ez utóbbira a Kárfelelősségi egyezmény XXII. cikke alapján van lehetőség, amely kimondja, hogy a szerződés államokra vonatkozó rendelkezései a szerződéskötés technikai részleteivel foglalkozó (XXIV-XXVII.) cikkei kivételével az ürtevékenységet folytató nemzetközi szervezetekre is alkalmazandók, mégpedig akkor, ha

„[...] e szervezet kijelenti, hogy elfogadja az ebben az Egyezményben előírt jogokat és kötelezettségeket és ha e szervezet tagállamainak többsége részese ennek az Egyezménynek, illetőleg a világűr - beleértve a Holdat és más égitesteket - kutatása és felhasználása terén az államok tevékenységét szabályozó elvekről szóló szerződésnek.”⁶⁶

A Kárfelelősségi egyezményt elfogadó négy nemzetközi szervezet az Európai Űrügynökség (a továbbiakban: ESA), az Európai Műholdas Távközlési Szervezet (a továbbiakban: EUTELSAT), a Meteorológiai Műholdak Hasznosításának Európai Szervezete, és a Nemzetközi Űrtávközlési Szervezet (a továbbiakban: INTERSZPUTNYIK).⁶⁷ Bár számszerűen nem nagy mozgásról van szó, mégis kiemelés érdemel, hogy 1989-ben még csak két nemzetközi szervezet tett hasonló nyilatkozatot.⁶⁸ A fentiek közül az EUTELSAT-ot oly mértékben privatizálták, hogy a nemzetközi szervezet már csak az annak korábbi vagyonát átvevő Eutelsat S.A. magánvállalat működésének felügyeletét végzi.⁶⁹ Az INTERSZPUTNYIK pedig részben került privatizálásra, de ez álláspontom szerint főszabályként nem kell, hogy érintse a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit.⁷⁰ A privatizáció e tekintetben azért jelentős kérdés, mert ha a nemzetközi szervezet az EUTELSAT-hoz hasonlóan elveszíti ürtevékenységet folytató nemzetközi szervezet jellegét, akkor arra a Kárfelelősségi egyezmény rendelkezései nem vonatkozhatnak. Ezt a tételt erősíti a Világűrszerződés XIII. cikkéhez fűzött kommentár is, amely szerint a nemzetközi szervezet jellegét elvesztő szervezetekre a vonatkozó rendelkezés nem terjed ki.⁷¹ Mindez tehát a fenti négy szervezet közül álláspontom szerint csak az EUTELSAT esetében állapítható meg, így a fennmaradó három szervezetre irányadóak a nemzetközi szerződés rendelkezései. Ezen túlmenően, ha a Kárfelelősségi egyezmény rendelkezéseinek szokásjogi erőt tulajdonítunk, akkor az akár más ürtevékenységet végző nemzetközi szervezetre is irányadó

---

⁶⁵ A/AC.105/C.2/2022/CRP.10* 10. o.

⁶⁶ Kárfelelősségi egyezmény XXII. cikk 1. bek.

⁶⁷ A/AC.105/C.2/2022/CRP.10* 10. o.

⁶⁸ *Hurwitz*: i. m. 71. o.

⁶⁹ *Ganczer*: i. m. 128. o.

⁷⁰ Az INTERSZPUTNYIK privatizálását követően a szervezet űrszergemense továbbra is a nemzetközi szervezethez tartozik, tulajdoni vagy bérleti jogviszony alapján, l. Uo. 125. o.

⁷¹ *Bohlmann*: i. m. 682-683. o. 6. bek.

lehet, úgymint az Európai Unióra, amely az Európai Unió Bíróságának töretlen ítélkezési gyakorlata alapján szintén kötve van a nemzetközi szokásjog által.⁷²

Illeszkedve a fentiekben rögzített gondolatmenethez, a *lex specialis* jelleg megállapításához az egyben nemzetközi felelősséget is keletkeztető jogellenes ürtevékenységért viselt helytállási felelősség szabályait szükséges megvizsgálni akkor, amikor azok a Föld felszínén vagy repülésben lévő légi járműben okoznak kárt.

Elsőként érdemes néhány magyarázó megjegyzést tenni a releváns fogalmakhoz, mint a kár és a felbocsátó állam vagy nemzetközi szervezet. A Kárfelelősségi egyezmény a kárt úgy definiálja, mint az élet elvesztése, testi sérülés, az egészség károsodása, valamint az államok – és nemzetközi szervezetek – tulajdonának, valamint magánszemélyek tulajdonának az elvesztése és károsodása.⁷³ Ebbe a kárfogalomba beletartozik a mentális egészség sérülése is, sőt egyesek a közvetett károkat is ebbe a körbe sorolják.⁷⁴ Ami a felbocsátó entitást illeti, itt a Kárfelelősségi egyezmény felbocsátó államról rendelkezik, amelybe értelemszerűen bele kell érteni a felbocsátó nemzetközi szervezetet is, így minden nemzetközi szervezet, amely űrobjektumot bocsát vagy bocsáttat fel, illetve aminek berendezéseit űrobjektum felbocsátására használják fel, felbocsátó nemzetközi szervezetnek minősül.⁷⁵ E terület *lex specialis* jellegét alátámasztó egyfajta kiegészítő érvelésként utalni lehet arra is, hogy a Kárfelelősségi egyezmény azzal, hogy a „felbocsátó állam” kategóriáját alkalmazza a fenti tartalommal, voltaképpen eltér az ARIO szerint egyébként alkalmazható betudási szabályoktól. Az ENSZ Közgyűlése 2005-ben elfogadott, a felbocsátó államról szóló határozatában pedig az államok figyelmébe ajánlotta az együttműködés keretében történő felbocsátásokra a Kárfelelősségi egyezmény szerinti megállapodások megkötését.⁷⁶ Az ESA ezt a követelményt már 1977-ben teljesítette, amikor elfogadott egy határozatot a szervezet helytállási felelősségével kapcsolatban, amely rendezte a tagállamok, más államok és a nemzetközi szervezet közötti felelősség megosztását.⁷⁷

Ebből tehát egyértelmű, hogy nemzetközi szervezet is lehet felbocsátó entitás, amely nemzetközi felelősséggel és egyben helytállási felelősséggel is tartozik a Föld felszínén vagy repülésben lévő légi járműben jogellenesen okozott károk miatt.⁷⁸ A Kárfelelősségi egyezmény szerint ilyen esetben a nemzetközi

⁷² Mohay Ágoston: A nemzetközi jog érvényesülése az uniós jogban. PTE ÁJK Európa Központ – Publikon Kiadó, Pécs 2019. 83-100. o.

⁷³ Kárfelelősségi egyezmény I. cikk a) pont.

⁷⁴ Schmalenbach: i. m. 531. o.

⁷⁵ Kárfelelősségi egyezmény I. cikk c) pont. A kérdéses rendelkezés 2. alpontja szerint az az állam is felbocsátó állam, aki területét felbocsátására használják fel. Tekintve, hogy nemzetközi szervezetek nem rendelkeznek területtel, ez a norma álláspontom szerint esetükben nem érvényesül.

⁷⁶ 59/115. Application of the concept of the „launching State”. Adopted on 25 January 2005. A/RES/59/115. 2. pont.

⁷⁷ Resolution of the Council of the European Space Agency on the Agency’s Legal Liability. Adopted on 13 December 1977. ESA/C/XXII/RES.3.

⁷⁸ Kárfelelősségi egyezmény II. cikk, VI. cikk 2. pont és XXII. cikk 1. pont.

szervezet és annak a szerződésben részes tagállamai együttes és egyetemleges felelősséggel tartoznak.⁷⁹ Ez tehát látszólag ellentétben áll az ARIO szabályaival, amely csak szűk körben teszi lehetővé a tagállamok felelősségét a nemzetközi szervezet magatartásaiért.⁸⁰ Az űr(kár)felelősség szabályozásának specialitását erősíti az is, hogy a Kárfelelősségi egyezmény szerint a kártalanítási kérelmet először a nemzetközi szervezethez szükséges benyújtani, és a tagállamok helytállása csak akkor „aktiválódik”, ha a szervezet hat hónapon belül nem fizeti meg a kár összegét.⁸¹ Voltaképpen azt mondhatjuk, hogy a nemzetközi szervezetek felelőssége elsődleges az államokhoz képest.⁸² Ez pedig teljes mértékben ellentétes az ARIO 48. cikkében található rendelkezéssel, miszerint

„Ha egy nemzetközi szervezet és egy vagy több állam vagy más nemzetközi szervezet felelős ugyanazért a nemzetközi jogot sértő cselekedetért, akkor e cselekedettel kapcsolatban mindegyik állam vagy nemzetközi szervezet felelőssége felhívható.”⁸³

Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy az ARIO is rögzíti, hogy a szubszidiárius, vagy másodlagos felelősség felhívására csak abban az esetben van lehetőség, ha az elsődleges felelősség felhívása nem vezetett eredményre.⁸⁴ Ez a rendelkezés összhangban lenne a Kárfelelősségi egyezménnyel, ha az ARIO nem szűken értelmezné a másodlagos felelősséget és csak akkor tartaná elfogadhatónak, ha egy nemzetközi szervezet tagállama elfogadta felelősségét a sértett féllel szemben, vagy arra indította a sértett felet, hogy a tagállam felelősségére hivatkozzon.⁸⁵ A Kárfelelősségi egyezmény rendszerében végső soron az a megállapítás tehető, hogy a sértett állam minden esetben képes lesz egy másik államtól kártérítést követelni,⁸⁶ szemben az ARIO szabályaival.

A fentiek áttekintését követően meg kell állapítani, hogy a bemutatott speciális szabályok elengedőek-e arra, hogy a nemzetközi szervezetek űr(kár)felelősségét *lex specilais*ként jellemezzük. Kristen E. Boon egy négy elemből álló teszttel tartja meghatározhatónak a *lex specilais* normák létezését: a) tényleges kollízió a szabályok között, b) az egyik joganyag speciálisabb (*specific*), c) a kollízióhoz

---

⁷⁹ Uo. XXII. cikk 3. pont.

⁸⁰ ARIO 5. rész.

⁸¹ Kárfelelősségi egyezmény XXII. cikk 3. pont.

⁸² Manfred *Lachs*: The Law of Outer Space. An Experience in Contemporary Law-Making. Sijthoff, Leiden 1972. 123. o.

⁸³ ARIO 48. cikk 1. bek. Kajtár Gábor fordítása.

⁸⁴ ARIO 48. cikk 2. bek.

⁸⁵ ARIO 62. cikk 1. bek.

⁸⁶ Fabio *Tronchetti* – Lesley-Jane *Smith* – Armel *Kerrest*: Article XII (International Intergovernmental Organizations) *LIAB*. In: Cologne Commentary on Space Law Vol. II. (szerk. Stephan Hobe – Bernhard Schmidt Tedd – Kai-Uwe Schrogl) Carl Heymanns Verlag, Köln 2013. 206. o. 385. bek.

vezető jogforrások támogatják a *lex specialis* alkalmazhatóságát és d) ez nem befolyásolja a megállapodás jogosultjainak jogait.⁸⁷

Véleményem szerint a nemzetközi szervezetek úr(kár)felelőssége fenti szabályrendszere minden további nélkül megfelel annak az elvárásnak, hogy tényleges kollízió álljon fenn a szabályok között. Ezt kétséget kizáróan bizonyítja a fenti részletes érvelés. Bár a szabályok specialitásának kérdése a legnehezebben bizonyítható kérdés,⁸⁸ mégis úgy vélem, hogy a világűrjog rendszerében létrehozott szabályok már csak abból az egyetlen szempontból is speciális szabályrendszernek minősülnek, hogy az ARIO és ARSIWA szerint értett nemzetközi felelősséget csak érintőlegesen szabályozza, az, legalábbis a kárfelelősség tekintetében sokkal inkább egy sajátos helytállási felelősséget keletkeztetett, amely részben átfedésben van az általános felelősségi szabályokkal. Kérdéses továbbá az is, hogy mi rendelkezik alkalmazási elsőbbséggel, az ARIO, mint kodifikációs és egyben jogfejlesztő tevékenység eredménye, vagy egy szerződéses vagy más szokásjogi rendelkezés. Boon szerint – aki kizárólag jogfejlesztésnek fogja fel az ARIO-t – a nemzetközi szerződések mindenképpen elsőbbséget élveznek az ARIO-val szemben.⁸⁹ Álláspontom szerint a kérdés nem rendezhető ilyen egyszerűen. Egyfelől az ARIO bizonyos tekintetben – pl. ami a nemzetközi felelősség megállapítását érinti – mindenképpen szokásjogi természetűnek tekinthető, másfelől a nemzetközi szerződések és a nemzetközi szokásjog között „hierarchiát” csak részben fedezhetünk fel.⁹⁰ Amikor az államok megkötötték a világűrre vonatkozó releváns nemzetközi szerződéseiket, akkor „kiszerezték” az általános szabályok alkalmazása alól egymás között, ezzel tehát egymás között viszonyaikban a szerződéses normák elsőbbséget élveznek a szokásjogi normákkal szemben. Tekintettel arra azonban, hogy a Világűrszerződés nagy része szokásjogi erejű és nincs ok kételkedni abban, hogy ez a Kárfelelősségi egyezmény esetében is így van, mindez nem okoz problémát a *lex specialis* megállapíthatóságával kapcsolatban. Harmadik feltételként említést kell tenni arról, hogy az ARIO 64. cikke támogatja a *lex specialis* normák létezését, amikor úgy rendelkezik, hogy az ARIO-t nem kell alkalmazni akkor, ha a nemzetközi jog speciális szabálya alkalmazandó a nemzetközi felelősség megállapítására, illetve implementálására. A Kárfelelősségi egyezmény XXIII. cikk 1. bekezdése pedig kimondja, hogy a szerződés nem érinti a részes felek egyéb nemzetközi megállapodásait. Ugyan e rendelkezés vélhetően más nemzetközi szerződésekre lenne

⁸⁷ Kristen E. Boon: The role of *lex specialis* in the articles on the responsibility of international organizations. In: Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie (szerk. Maurizio Ragazzi). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague 2013. 141. o.

⁸⁸ Uo. 142. o.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ A szerződés csak annyiban kerekedik felül a szokásjogon, amennyiben a szerződő felek „kiszerezték” alóla, más államok jogait és kötelezettségeit azonban nem befolyásolják, l. Christopher Greenwood: Sources of International Law: An Introduction. https://legal.un.org/avl/pdf/ls/greenwood_outline.pdf (2023.02.08.) 8. pont.

alkalmazható, mégis azt jelezheti számunkra, hogy az egyezmény nem zárja ki más normák alkalmazhatóságát. Mindez tehát azt jelenti, hogy az ARIO lehetővé teszi speciális normák alkalmazását, úgy, mint a Kárfelelősségi egyezményt, utóbbi pedig szintén lehetővé teszi más, generálisabb szabályok alkalmazását. Végül, de nem utolsósorban utalni kell arra, hogy az úr(kár)felelősség nem befolyásolja a nemzetközi felelősség általános szabályainak alkalmazhatóságát, azt csak kiegészíti, hasonlóan a humanitárius nemzetközi jog és az emberi jogok nemzetközi rendszerének kölcsönhatására.⁹¹ Ebben a formában tehát nem beszélhetünk arról, hogy bármely jogosult kevesebb joggal rendelkezne a speciális szabályok további alkalmazhatósága okán.

Ezek alapján véleményem szerint magalapozottan állítható, hogy a nemzetközi szervezetek úr(kár)felelőssége, a világúrjog általános és kárfelelősségi szabályai alapján *lex specialis*ként érvényesülnek a nemzetközi felelősség általános szabályaihoz képest.

3. MEGOSZTOTT ÚR(KÁR)FELELŐSSÉG

A megosztott felelősség André Nollkaemper szerint azokat a helyzeteket öleli fel, amikor több résztvevő járul hozzá egy káros eredményhez, amelyért a felelősség több mint egy, ahhoz hozzájáruló aktor között oszlik meg.⁹² Megosztott felelősség létrejöhét egyfelől a felelősség betudásával, pl. amikor egy állam segítséget nyújt egy másiknak jogsértés elkövetésére, továbbá magatartás betudásával, amikor is egy tevékenységet vagy mulasztást két nemzetközi jogi jogalanyak is betudunk.⁹³

A nemzetközi szervezetek ürtevékenységért viselt felelőssége két szempontból is felveti a megosztott felelősség lehetőségét. Egyfelől, ahogy arra fentebb már utaltam, mind a Világúrszerződés, mind pedig a Kárfelelősségi egyezmény egyetemleges, együttesen viselt felelősségről beszél,⁹⁴ így tehát a felelősség megoszlik az ürtevékenységet végző nemzetközi szervezet és annak tagállamai között.

---

⁹¹ *Boon*: i. m. 144. o. Természetesen a humanitárius nemzetközi jog és az emberi jogok nemzetközi rendszerének kapcsolata sokkal komplexebb kérdés, erről l. Stephen P. *Marks*: Principles and Norms of Human Rights Applicable in Emergency Situations: Underdevelopment, Catastrophes and Armed Conflict. In: The International Dimensions of Human Rights (szerk. Karel Vasak). UNESCO – Greenwood Press, Westport – Paris 1982. 193. 200-201. o.

⁹² André *Nollkaemper*: Introduction. In: Principles of Shared Responsibility in International Law. An appraisal of the State of the Art (szerk. André Nollkaemper – Ilias Plakokefalos). CUP, Cambridge 2014.

⁹³ Stian Øby *Johansen*: Dual Attribution of Conduct to both an International Organisation and a Member State. *Oslo Law Review* 2019. 3. sz. 182. o.

⁹⁴ Világúrszerződés VI. cikk. Kárfelelősségi Egyezmény XXII. cikk 3. pont. Emlékeztetni kell ugyanakkor arra, hogy a nemzetközi szervezet helytállási felelősségi a Kárfelelősségi egyezmény alapján elsőbbséget élvez.

Másfelől azonban megosztott felelősség jöhet létre nemzetközi szervezet által végzett ürtevékenység esetében tagállamaitól eltérő harmadik államokkal is. Könnyen belátható ugyanis, hogy a nemzetközi szervezetek önálló terület nélkül minden esetben legalább egy felbocsátó államra szorulnak űrobjektumaik felbocsátásához vagy felbocsáttatásához.⁹⁵ A Kárfelelősségi egyezmény I. cikk c) pontja alapján ugyanis nemcsak az minősül felbocsátónak, aki űrobjektumot bocsáttat fel, hanem az is, aki ezt a felbocsátást a gyakorlatban elvégzi, illetve az az állam is, amelynek területét felhasználják erre. Ebből következően megállapítható, hogy a nemzetközi szervezet mint felbocsátó minden esetben együttesen és egyetemlegesen felel (azaz megosztott felelősség alakul ki) azokkal az államokkal, amelyeknek területét, illetve infrastruktúráját használja felbocsátáshoz.⁹⁶ Tekintve, hogy ezek az államok nem feltétlenül esnek egybe a nemzetközi szervezet tagállamaival, így ezt egy önálló megosztott felelősségi alakzatként tarthatjuk számon.

4. KÖVETKEZTETÉSEK

A fentiek alapján megállapítható, hogy a nemzetközi szervezetek világűrben folytatott tevékenysége esetében sajátos, *lex specialis* szabályok érvényesülnek a felelősség tekintetében. A Világűrszerződés egyetemleges felelősségi szabálya teljes mértékben szembehelyezkedik az ARIO nemzetközi szervezetek felelősségének elsődlegességét valló nézőpontjával. A Kárfelelősségi egyezmény pedig alapján véve egy helytállási felelősséget szabályoz szemben az ARIO általános nemzetközi felelősségi tényállásaival. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a Kárfelelősségi egyezmény helytállási felelőssége és a nemzetközi szervezetek ARIO szerinti felelőssége metszi egymást, mégpedig a Föld felszínén vagy repülésben lévő légitárműben okozott jogellenes károk tekintetében. *A lex specialis érvelést erősíti az is, hogy az ARIO betudási szabályaitól a „felbocsátó állam” koncepciója is gyökeresen eltér, amelyet nemzetközi szervezetekre is alkalmazni szükséges.*

Végül, de nem utolsósorban – és a fenti felbocsátó állam fogalomból következően – meg kell jegyezni azt, hogy a nemzetközi szervezetek felelőssége alapértelmezetten megosztott felelősség lesz a világűrben végzett tevékenységeikért, amely tagállamaik tekintetében, valamint tagállamaiktól eltérő harmadik államok esetében is az egyetemleges felelősség szabályaira épül. Utóbbi esetében azzal a feltétellel, hogy a tagállamoktól eltérő harmadik államok és a nemzetközi szervezet egyaránt felbocsátónak minősüljenek a Kárfelelősségi egyezmény szabályai alapján.

⁹⁵ Kivételt képezhez ez alól, ha a nemzetközi szervezet saját infrastruktúrájával a nyílt tengerről bocsátja fel űrobjektumát, l. *Schmalenbach*: i. m. 528. o.

⁹⁶ Kárfelelősségi egyezmény V. cikk 1. és 3. pontok.